

UVODNÍK

Eugen Ehrlich – zakladatel sociologie práva

Příspěvky zařazené v tomto čísle do rubriky statí se zaměřily na témata spojená se sociologií práva právě proto, že 2. května uplynulo sto let od smrti *Eugena Ehrlicha* (1862–1922), všeobecně uznávaného za zakladatele této vědecké právní disciplíny, byť to poněkud ukrajuje ze zásluh *Maxe Webera*. Protože nechceme předbíhat výbornou *Osinovu* životopisnou studii, již čtenář nalistuje vzápětí, a protože ji v krátkém úvodníku nemůžeme ani alternovat, omezíme se zde jen na několik dílčích postřehů.

I.

Za *Ehrlichova* života se jeho jméno objevilo na stránkách *Právnicka* pětkrát, z toho v letech 1890 až 1892 třikrát s informací o *Ehrlichových* příspěvcích o šeku, o registraci zástavního práva a o sociální otázce v soukromém právu uveřejněných v časopisech *Juristische Blätter* a *Gerichtshalle*. V roce 1894 přinesl náš časopis zmínku, že Knihovna Jednoty Právnické v Praze získala koupí *Ehrlichovu* knihu *Stillschweigende Willenserklärung*. Truchlivost dosavadního výčtu prolamuje až třiapadesátý ročník *Právnicka* (1914). Čteme v něm obsáhlou *Kallabovu* recenzi na nejnámější *Ehrlichovu* práci *Grundlegung der Soziologie des Rechtes* vydanou předešlého roku slavným nakladatelstvím Duncker & Humblot (s. 785 a násl., s. 830 a násl.). Filosofující recenzent, habilitovaný v roce 1908 pro obor trestního práva a čerstvě jmenovaný na české univerzitě mimořádným profesorem, otevřel čtrnáctistránkové zhodnocení *Ehrlichova* spisu citací slavné autorovy věty, že „[t]ěžiště vývoje právního leží také za našich časů, jako kdykoliv jindy, ve společnosti samé, nikoliv však v zákonodárství, v jurisprudenci nebo v soudnictví“. Recenze vyústila v konstatování, že „by bylo pro vědu právní s velkým prospěchem, kdyby skutečný život, do něhož právníkova činnost zasahuje, podrobila bedlivějšímu zkoumání, než doposud se dalo, a nepochybujeme, že by z těchto pozorování nejen právní praxi, ale i teorii nemalý vyplynul užitek“. Poukazuje ovšem, že „právní věda jest něco jiného než věda o zjevech, na něž se normy vztahují, totiž věda o těchto normách“. [Dodejme, že *Jaroslav Kallab* provedl posléze podrobný kritický rozbor *Ehrlichova* vědeckého přínosu v druhé knize svého *Úvodu ve studium metod právnických* (1921).]

Po *Kallabově* upozornění na *Základy sociologie práva* zmizela *Ehrlichova* stopa ze stránek *Právnicka* téměř na století. Zmínka o něm se objevuje až ve *Wintrově* recenzi na *Právní myšlení: kritiku moralismu* od *Tomáše Sobka* (*Právnick.* 2011, roč. CLII, s. 522). V následujících letech vrátili *Ehrlicha* v našem měsíčníku do právního diskursu ve svých statích další autoři, např. *Eliáš*, *Holländer*, *Michálek* nebo *Přibán* a další. *Jiřímu Přibánovi* ostatně náleží zásluha, že se již dříve podílel na *Ehrlichově* připomenutí a popularizování nejen obsáhlejším textem ve své *Sociologii práva* (1996), ale třeba i rozsáhlými poznámkami k sociologii práva v *Sociologickém časopisu* (1992, roč. XXVIII, s. 771 a násl.). Toto periodikum navíc připomínalo *Ehrlichův* přínos pro sociologii práva opakovaně, počínaje *Poznámkami k sociologii práva* z pera *Zdeňka Pešky* (1969, roč. V., s. 202 a násl.) i několika dalšími příspěvky jiných autorů uveřejněnými ještě v době tzv. normalizace.

II.

Sociologie se zrodila v XIX. stol. a posléze zaujala i právníky. Nejinak tomu bylo v českých zemích. Chtělo by se s poukazem na známý *Krčmářův* výrok poznamenat, že nejen česká věda právní, ale i česká sociologie práva „měla své *Thámy*“. Jedním z nich byl pražský internacionalista a právní filosof *Josef Trakal* (1860–1913), který už v roce 1885 publikoval v *Osvětě* článek *O sociologii*, nemluvě o jeho dalších pracích. *Trakal* měl za to, že právní vědu lze pomocí sociologie obrodit. Dalším byl *Jan Jaromír Hanel* (1847–1910), který ve své *Všeobecné právo- i státovědě* (1909) dokonce prohlásil, že „[p]rávovědu sluší tedy považovati za jedno odvětví sociologie“ (s. 49). Oba pražští profesori jsou již dávno zapomenuti.

Ani na našeho nejslavnějšího právního sociologa předkomunistické doby *Emanuela Chalupného* (1879–1958) se mnoho nevzpomíná. Nechuť právnických fakult umožnit *Chalupnému* pedagogické působení při výuce práva na univerzitní půdě v Praze, Brně i v Bratislavě neodráží jen vliv osobních animozit, ale také nevlídný poměr české juristické akademie k sociologii práva. Pražská fakulta se k sociologii práva postavila s aristokratickou přezíravostí. Působil zde sice *Emil Svoboda* (1878–1948), jemuž právně sociologické myšlení bylo vlastní a jenž *Ehrlichovo* dílo nepochybně znal. Ale nejen z jeho paměti, které snad zásluhou *Jana Kobera* brzy vyjdou tiskem, vyplývá, že byl na fakultě vnímán jako outsider. Brněnská normativní škola se k sociologii práva stavěla zcela odmítavě; *Weyr* odsoudil *Ehrlicha* už v *Základech filosofie právní* (1920) za „dokonalé zplichtění metody normativní a explikativní“ (s. 100). Právněsociologický směr pak rozsáhleji zkritizoval ve známém pojednání *O metodě sociologické* z roku 1927. Z pozic právněsociologických se proti *Weyrově* kritice vymezil *Oldřich Koblížek* (1893–1974) spiskem *Sociologie a právo* (1934). Nelze však dovozovat, že by trojice *Chalupného*, *Svobody* a *Koblížka* představovala myšlenkově kompaktní triumvirát české meziválečné sociologie práva. Stačí poukázat, jak *Emil Svoboda* znechtěl *Koblížkův* spis *Donucení ke smlouvě soukromoprávní* (*Právník*. 1934, roč. LXXII, s. 439 a násl.). V poválečné době odsoudil sociologicko-právní směr z normativních pozic *Vladimír Kubeš*. Napsal do *Právní filosofie XX. století* (1947), že tento a příbuzné směry dokázaly „jen rozbítí dosavadní právní vědu, ale na jejích troskách nedovedly postavit žádnou budovu novou, která by měla pevné základy“ (s. 23).

Ehrlich ze zdejší meziválečné literatury nezmezil úplně. Výslovné i tacitní ohlasy na jeho dílo nenacházíme jen u *Chalupného* a *Svobody*, ale také v *Mayrově* civilistickém systému, *Dnistrjanského* monografii o základech soukromého práva, v *Sedláčkově* alternativním komentáři o vlastnickém právu i v monumentálním komentáři *Roučka* a *Sedláčka*. Ze sociologů bral *Ehrlichovy* práce opakovaně v úvahu *Inocenc Arnošt Bláha*.

Zastánce sociologických směrů v právu *Koblížek* se podílel v roce 1936 na založení časopisu *Právní praxe*, jenž byl otevřen i právně sociologickým příspěvkům (připomeňme alespoň *Tomsův* článek *O živé právo* otevírající v roce 1945 devátý ročník časopisu). *Bohuš Tomsa* krátce na to vystavil *Ehrlichovi* oceňující vysvědčení ve své *Nauce o právních vědách* (1946).

Právní praxe dlouho nepřežila státní převrat z roku 1948. Následujícího roku byla sloučena s našim časopisem. *Oldřich Koblížek* setrval ještě několik let v redakci, ale jeho *Právní cit*, jehož vydání ohlásilo *Linhartovo* nakladatelství, již nevyšel. Sociologie práva se ocitla stejně jako sociologie vůbec společně s genetikou, kybernetikou nebo sémiotikou v kategorii „buržoazních pavěd“. Teprve oživení na sklonku šedesátých let (katedra sociologie byla na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy zřízena v roce 1966) vedlo k so-

ciologickým zkoumáním i k obnově sociologie práva, jejíž první výstupy představovaly už v roce 1967 pražský sborník z celostátní konference *Sociologie práva a Dojčákova publikace Právo a sociológia*. V dvacetiletém bezčasi po sovětské okupaci Československa sice sociologie práva nezemřela, ale v tehdejší literární produkci „Biafry ducha“ bychom sotva našli výstup trýpytící se „jak stéblo slámy v chlévě“. Na počátku devadesátých let se právní vědy, a také sociologie práva, osvobodily z jednotné ideologické krusty autoritativního státu a začaly se svobodně rozvíjet, byť na ně číhají osidla jiných ideologií, ale to už je záležitostí volby a vědecké integrity. Nejen autoři statí v tomto čísle, ale například také *Miloš Večeřa*, *Pavel Maršálek* nebo *Michal Šejvl* dokládají svými díly, kam se právní sociologie po dlouhých peripetiích posunula.

III.

Pozoruhodný je *Ehrlichův* posmrtný osud. Za svého života byl *Ehrlich* jedním z mnoha profesorů práva v habsburské monarchii, navíc profesorem s docela neortodoxními názory, nesrovnávanými se s mainstreamem předlitavského pozitivistického prostředí, tudíž poněkud přehlíženým. Stal se univerzitním rektorem, ale stál v čele univerzity, která tehdy sice nesla jméno vládnoucího císaře (dnes spisovatele a básníka *Osyja Jurije Fed'kovyče*), ale sídlila v Černovicích na nejzazším východě podunajského soustátí a ve Vídni, Praze i Budapešti byla vnímána jako periferie.

Ehrlich byl celosvětově objeven až několik desetiletí po smrti. Jeho myšlenky a vědecká pověst pronikly „z *Czerniowców w szeroki świat*“, jak o něm v roce 2006 napsal polský právní sociolog *Andrzej Kojder*. *Ehrlichova* díla jsou opakovaně vydávána, byla také přeložena, jsou čtena, citována, pracuje se s nimi. O *Ehrlichovi* a výsledcích jeho práce byla napsána nejedna kniha a vznikají další. K nejnovějším patří publikace o 352 stranách obsahující hlavně bibliografický soupis *Ehrlichových* publikací a také seznam literatury týkající se *Ehrlicha* a jeho spisů, vzniklá ve spolupráci akademiků z černovické a košické univerzity (*Eugen Ehrlich: Bibliographic Index*), vydaná v roce 2018 s obsáhlou úvodní studií profesora právní sociologie z univerzity v Curychu *Manfreda Rehbindera* vydavatelstvím Vernon Press.

Lze si jen přát, aby alespoň *Ehrlichovo* základní dílo *Grundlegung der Soziologie des Rechtes* nalezlo svého překladatele do češtiny a ochotného vydavatele.